

värksamhet, nämligen icke mindre än aderton större och mindre älfkvarnar. Dessa äro till största delen placerade längs stenens vänstra och öfre kant och på den här återgifna bilden utmärkta med streckning. Som vi af bilden finna löpa runslingan och runornas stafvar ned i älfkvarnarna, hvilka sålunda funnos på stenen redan innan runristningen utfördes.

Det är alltså uppenbart att Fockstahällen, innan den gjordes till runsten, har varit en lig-gande, förmodligen på mindre fotblock hvilande offersten af samma typ som det präktiga offer-altare som finnes ute på Uppsalaslätten vid vägen mellan Vaksala och Gamla Uppsala kyrkor på Vaksala komministergårds mark. På toppen af en liten moränkulle midt ute bland åkerfälten ligger här mellan enar, tall och gran ett mäktigt, nästan regelbundet fyrkantigt flyttblock af en meters höjd, en och en half meters bredd och två meters längd. Altaret hvilar på mindre stenar, som kanske till en del anbrakts på sin plats af människor i syfte att ge stenens öfre yta ett vågrätt läge. På denna öfversida kan man räkna omkring femtio älfkvarnar i storlek från fem till åtta cm.

När Asmund Karesson ristade en runinskrift på Fockstaaltaret, och Torvi och hennes barn läto resa det på kant, var det ur de gamla hedningarnas synpunkt, som här plägade förrätta sina alfvablot d. v. s. sina offer till jordandarna, till älfvorna, ett svårt hälgerån som begicks. Och detta hedniska hälgerån var ur kristen trossynpunkt en desto djärfvare trosbragd, som landet ännu var fullt af människor, som voro fasta i sin gamla tro och dyrkade icke blott na-turens lägre andeväsen som älfvorna utan också de högre hedniska gudarna som Oden, Tor och Frö. Ännu skulle hednatemplet i Gamla Uppsala stå okränt af de kristna i mer än en mans-ålder. Man tar säkert icke miste, om man i Fockstahällens resning och korsmärkning ser en handling af en kristen missionärs nit. Det är otvifvelaktigt, att den förnämlige runmästaren As-mund var en hängifven anhängare af den kristna läran. Endast sällan underlåter han att märka sina stenar med korset och en from bön till Kristus och hans moder . . .

Men hedendomen hade starka rötter i svenskarnas sinnen. Visserligen dyrkades de gamla gudarna och makterna icke längre öppet, men tron på dem har fortlefvat ner genom tiderna, och till sitt ursprung hedniska offerhandlingar ha som vi redan sett utförts ända intill våra dagar och utföras kanske på en och annan afskild ort ännu i all hemlighet. Landskapslagarna anse det nödigt att stadga böter för dem som åkalla lundar, högar eller hedniska gudar och förbjuda folket att tro på afgudar, lundar eller stenar, men många gamla hedniska bruk fort-lefva ändå. Intendenten N. E. Hammarstedt har ur en år 1725 i Uppsala utgifven akademisk afhandling framdragit ett högst intressant bevis om att Focksta-stenen åter vid denna tid — 700 år efter Asmunds mission — fick tjänstgöra som offersten och efter hedningarnes sed smordes. 'På Fockstastenens yta', säger afhandlingens författare, 'finnes jämte flere andra urhålkningar en större, som kallas Elfqwarn. Denna ingnides med smörjelse, antingen bocktalg eller annat djurfett, och i den kastas småmynt eller andra metallföremål af mindre värde'. Offerhandlingen hade, såsom ännu i senare tid är fallet, till ändamål att befria människor och djur från sjuk-domar, som ansågos vållade af älfvorna.»

876. Focksta, Hagby sn.

Pl. 152.

Litteratur: B 358, L 77, D 1: 146. J. Bureus, Fa 6 s. 214 n:r 247 (Rhezeliuss), Fa 5 n:r 159, Fa 1 s. 40; J. Rhe-zeliuss, F 1 2 n:r 88; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 249; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 2, s. 151; UFT h. 1 (1871), s. 36, h. 40 (1925—26), s. 30; O. v. Friesen, Runstenar i Uppland, undersökta 1899—1901 (ATA), Anteckningar (UUB).

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (i F 1 2); Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 68), J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 358); Dybeck a. a.; v. Friesen, foto (ATA, UUB).

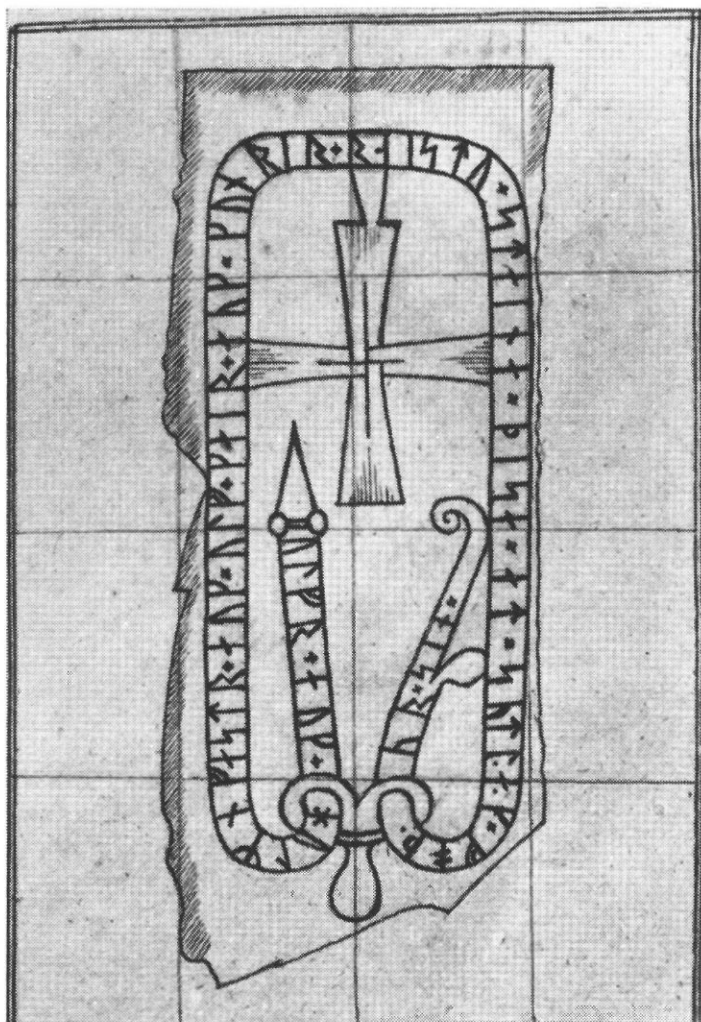

Fig. 371. U 876. Focksta, Hagby sn. Efter teckning av Rhezelius.

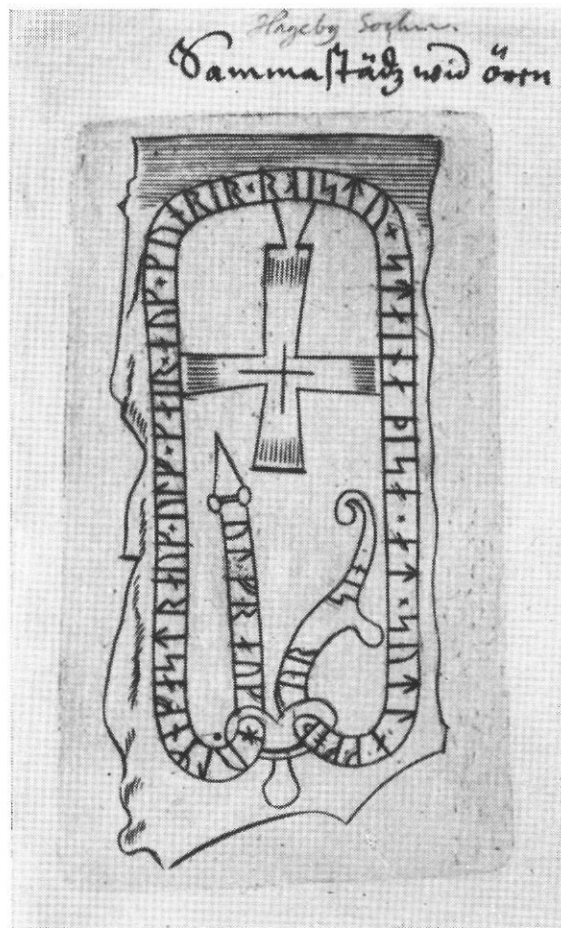

Fig. 372. U 876. Focksta, Hagby sn. Efter kopparstick av Bureus.

Runstenen står på en liten kulle i åkern 300 m. SV om Focksta mangårdsbyggnad, 9 m. Ö om landsvägen Focksta—Hedsta, 90 m. SÖ om U 875. Ristningsytan vetter åt V, sålunda mot vägen.

J. Rhezelius har ritat av stenen och lämnat en läsning av inskriften till Bureus. Platsen anges som »Widh Fockstad örn» (Fa 6, Fl 2, Fa 5). — *Ransakningarna* (1677): »Fockstadh 1 Runsteen för uthan den förr angifne» (d. v. s. U 875). — Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Focksta i Hageby sochn» (B 358: »Forksta»; L 77: »Fockstad, vid ören»). — Celsius har icke själv granskat inskriften, utan anför endast äldre uppgifter. — Dybeck fann stenen i Fockstad tomt (se ovan U 875), liggande bland gravar och bautastenar. I en uppsats »Från Hagby socken» av O. Lindberg (i *UFT* h. 40, 1925—26), säges, att stenen »är flyttad från sin ursprungliga plats, som var vid åstranden, där en gammal väg synes fordom ha funnits med vadställe eller bro över ån.» Troligen beror denna uppgift, att stenen ursprungligen skulle ha stått »vid åstranden», på en slutsats efter Liljegrens »vid ören», som åter i sin tur går tillbaka på Rhezelius' och Bureus' uppgifter. Med »ören» har säkerligen åsyftats den ouppodlade grusbacken ovanför ån, som av Dybeck betecknas som Focksta tomt. Att stenen icke nu står på sin ursprungliga plats, är mycket möjligt; men när den i så fall har blivit flyttad, har icke kunnat utrönas.

Grå, finkornig granit. Höjd över nuvarande markytan 1,55 m., bredd 0,60 m. Stenen har ett rätt betydande fotstycke, som nu står nedgrävt i marken men är synligt på de äldre avbildningarna, mer än $\frac{1}{2}$ m. under ristningens underkant. Däremot går ristningen upptill ända fram till stenens överkant, och denna har utan allt tvivel varit likadan på den tid, då ristningen inhöggs. Utmed sidorna har stenen kanske blivit skadad i senare tid (dock utan inskriftsförlust), men icke upptill. Det är därför ofrånkomligt, att stenen ursprungligen har varit rest på samma

sätt som nu, med ristningen vänd upp och ned. Det avgörande beviset är, att korset, som mot det sedvanliga är placerat nedtill på stenen, är försett med en fot; denna måste tydligtvis under alla förhållanden vara riktad nedåt. Det är egendomligt, att ristaren har valt att göra på detta sätt, då han obestriddligen har haft möjlighet att handla annorlunda. — Den ristade ytan är slät och jämn, småknottrig. Ristningen är tydlig, ehuru icke särskilt djupt huggen.

Inskrift:

ulfr . auk hulmfastr × auk × ulfkair × auk × kunrir × raistu × staina × pisa × at sutlak × faður sin .
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65

UlfR ok Holmfastr ok Ulfgeirr ok Gunnriðr(?) ræistu stæina þessa at sutlak, faður sinn.

»Ulv och Holmfast och Ulvger och Gunn(f)rid reste dessa stenar efter **sutlak**, sin fader.»

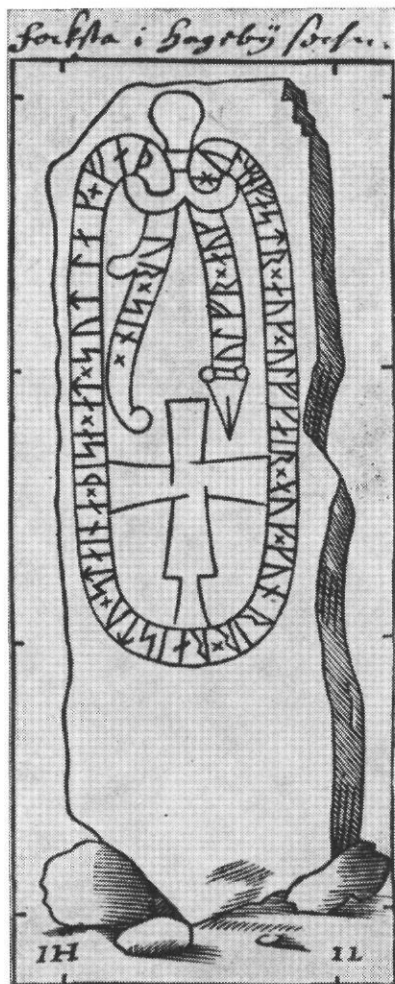

Fig. 373. U 876. Focksta, Hagby sn. Efter B 358.

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början. 24 **k** är icke stunget; icke heller 31, 60 **k**. 34 **r** är otvivelaktigt, även om det har blivit något illa format, på grund av att det står där runslingan gör en tämligen tvär krök uppåt; det kan varken vara **u** eller **p**. Alla runorna i namnet 31—36 **kunrir** äro fullt säkra. Intet sk efter 54 **t**. Namnet 55—60 **sutlak** är fullt säkert. Nedanför bst i 62 **a** finnes en fördjupning, som nästan vinkelrätt korsar hst; den torde knappast vara huggen. Intet sk efter 65 **r**.

Rhezeliu (F a 6, F l 2): 21—27 **ulf + kair**, 31—36 **kunrir**, 55—60 **sutlak**, 62 **o**. — Hadorph och Leitz (B 358): 31—36 **kunrir**, 55—60 **sutlak**, 62 **a**. — Dybeck: 31—36 **kunuir**, 55—60 **sutlak**, 62 **a**. — v. Friesen: 31—36 **kunrir**, 55—60 **sutlak**, 62 **o**.

U 876 är en i alla avseenden enkel runristning. Den är utförd av en ej särdeles yrkeskunnig hantverkare, under det att U 875 är utförd av en mästare. Det framgår ej minst, om man närmare studerar ristarens teknik och linjeföring. Han har valt ett enkelt mönster för såväl runslinga som kors. Naturligtvis har han på förhand noggrant måst beräkna, att inskriften skulle få rum inom slingan. Dock stå runorna mycket glesare mot slutet (fr. o. m. 55 **s**) än i början. Ristaren skiljer icke på **r** och **ṛ** (**ulfr**, **ulfkair**). Bruket av **mn** i **hulmfastr** torde vara uttryck för hans ortografiska osäkerhet. Jfr **hulmnlauk** U 778, **halfntan** U 229, **alfntan** U 462, **henmirk** U 101, **henminkr** U 143.

UlfR och *Holmfastr* höra till vikingatidens vanligaste mansnamn. Om *Holmfastr* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100. Om det sällsynta namnet *Ulfgeirr* se U 650. — 31—36 **kunrir** kan vara skrivning för ett kvinnonamn *Gunnriðr*, *Gunnfriðr*. Ett sådant synes visserligen icke vara

belagt i runinskrifterna. Men det är fullt regelbundet bildat med vanliga namnleder, och man kan därför räkna med att det har funnits. Enligt Lundgrens namnordbok ingår det i det västgötska ortnamnet *Gunridhathorp*. — Ännu svårare att bestämma är det femte och sista namnet i inskriften: 55—60 **sutlak** (ack.). Det ger inga anknytningar till vikingatidens nordiska namnförråd. Formellt medger det flera tolkningar: under förutsättning att namnet är sammansatt, kan förleden vara *sund-*, *sundr-* eller *sōt-*, *sōtt-*, *sōt-*, efterleden *-lakr* (*-læikr*) eller *-lagr*, *-lāgr*, *-lægr*. Ett *Sottlægr* vore sålunda möjligt; i så fall egentligen ett tillnamn 'han som ligger i sjukdom', bildat såsom isl. *útlægr*, *nálægr* o. a. Mer än en teoretisk möjlighet kan en sådan tolkning dock icke bli.

Inskriften talar om »dessa stenar»; det har sålunda funnits flera än en. Sannolikt har det dock icke varit mer än en, som har varit försedd med inskrift.